

Dowód z dokumentu w postępowaniu cywilnym

Celem napisanej przeze mnie pracy dyplomowej jest przedstawienie znaczenia dokumentów jako dowodów w postępowaniu cywilnym. Każdy proces cywilny jest rozstrzygany w oparciu o dowody, które przesądzają o tym, jaką decyzję podejmie sąd. W mojej pracy została przedstawiona rola, jaką odgrywa dokument jako dowód w sprawie cywilnej oraz wpływ, jaki może mieć dokument na decyzję sądu obok innych środków dowodowych przedstawionych w sprawie.

Aby poznać znaczenie dokumentów jako dowodów, należy zacząć od wyjaśnienia tego, co to jest dowód i co stanowi jego przedmiot. Dowody to najważniejsza część materiału procesowego mającego charakter obiektywny, który wpływa na rozstrzygnięcie sprawy. Dowodem może być wszystko, co może się przyczynić do wyjaśnienia strony faktycznej procesu cywilnego. Dowody w znaczeniu środków dowodowych, czyli w znaczeniu najbardziej istotnym dla tematyki dokumentów, podlegają ocenie na podstawie przyjętych dyrektyw, a decydujące znaczenie w procesie ma ostateczny wynik wszystkich wchodzących w grę operacji proceduralnych i logicznych prowadzących do stworzenia dowodu stwierdzającego określone zjawisko świata zewnętrznego i psychicznego.

Przedmiotem dowodu są fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, a dokładniej mówiąc, zdania o faktach stwierdzające o istnieniu albo nieistnieniu tych faktów. Mają one postać twierdzeń uczestników postępowania lub względnie wiadomości uzyskanych przez sąd w drodze własnych czynności.

Niezbędne wydaje się także dokonanie krótkiej charakterystyki pojęcia dokumentu na podstawie przepisów zarówno prawa cywilnego procesowego, jak i prawa cywilnego materialnego. Pojęcie dokumentu w przepisach k.p.c. nie zostało jednoznacznie zdefiniowane. Dlatego też analiza pojęcia dokumentu w polskim procesie cywilnym w znacznym stopniu musi opierać się na wypowiedziach doktryny, w których i tak możemy doszukać się sprzeczności dotyczących np. formy dokumentu czy konieczności umieszczenia podpisu pod jego treścią. W polskiej doktrynie procesu cywilnego dokumenty zostały podzielone na te w ścisłym znaczeniu (*sensu stricto*) i szerokim znaczeniu (*sensu largo*). Pierwsze uregulowane zostały przepisami o dowodzie z dokumentów w art. 244–257 k.p.c., natomiast przepisy regulujące dokumenty z drugiej grupy wyrażone zostały w art. 308 k.p.c. dotyczącym innych środków dowodowych i tylko odpowiednio stosuje się do nich przepisy o dowodzie z dokumentów. Jednak w świetle systematyki przepisów kodeksu postępowania cywilnego ten podział nie ma racji bytu. Analiza pojęcia dokumentu w prawie cywilnym procesowym wyraźnie nakreśla pogląd co do wymogów, jakie musi spełnić dane pismo, aby stanowiło dokument w myśl przepisów k.p.c. Krzysztof Knoppek w swojej monografii pt. *Dokument w procesie cywilnym* określa dokument jako każdą wyrażoną na piśmie w jakimkolwiek języku stosowanym myśl ludzką opatrzoną podpisem wystawcy, uzewnętrznioną w sposób trwały, nadającą się do zwielokrotnienia oraz – przynajmniej formalnie – do zastosowania w postępowaniu cywilnym. Ta krótka definicja zawiera w sobie wszystkie warunki formalne, jakie musi spełniać pismo, aby stać się dokumentem.

Jeśli chodzi o przepisy prawa cywilnego materialnego, to sytuacja ma się podobnie. Mimo to, że dokument odgrywa doniosłą rolę w obrocie cywilnoprawnym, to pojęcie to rzadko gości w przepisach kodeksu cywilnego. Ta niechęć ustawodawcy do posługiwania się pojęciem dokumentu pochodzi stąd, iż ustawodawca jako równorzędne z pojęciem dokumentu traktuje takie pojęcia jak – pismo, pisemna forma czynności prawnych, akt notarialny,

pismo z datą pewną czy pokwitowanie. Z kolei te pojęcia znajdują już odpowiednie dla siebie regulacje w przepisach k.c. Zgodnie z art. 60 k.c. ustawodawca przyjął zasadę dobrowolności formy czynności prawnych, jednak ta dobrowolność nie ma charakteru zasady absolutnej. Art. 60 k.c. odsyła do wyjątków ustawowych. Daleko idące ograniczenia zostały wyrażone w przepisach art. 73–81 k.c., w których ustawodawca skoncentrował się na wybranych sposobach uzewnętrznienia woli, obejmując je wspólną nazwą formy szczególnej. Z przepisu tego wynika dychotomiczny podział formy czynności prawnych na formę pisemną oraz inne formy szczególne. Dla obrotu cywilnoprawnego podstawowe znaczenie mają cztery rodzaje czynności prawnych: zwykła forma pisemna, forma pisemna z urzędowo poświadczonym podpisem, forma pisemna z urzędowym poświadczeniem daty oraz akt notarialny.

Po ogólnej analizie pojęcia dokumentu, należy teraz przedstawić jego rolę jako środka dowodowego. Dowód z dokumentu nieprzypadkowo został omówiony w pierwszej kolejności w oddziale drugim rozdziału drugiego *Kodeksu postępowania cywilnego* dotyczącego postępowania dowodowego. Świadczy to o dużym znaczeniu dokumentów jako środków dowodowych w procesie dowodzenia, co postaram się wykazać w dalszej części mojej wypowiedzi. Kodeks postępowania cywilnego wyróżnia dokumenty urzędowe i prywatne, i jest to podstawowy podział tych środków dowodowych w rozumieniu przepisów z art. 244–257 k.p.c. Na podstawie tego podziału zostanie dokonana analiza dokumentów jako dowodów w sprawie cywilnej. Cechą konstytutywną dokumentów urzędowych jest ich pochodzenie od organów władzy publicznej, zarówno rządowych, jak i samorządowych, a także od organizacji zawodowych, samorządowych, spółdzielczych i innych organizacji społecznych w zakresie zleconych im przez ustawę spraw z dziedziny administracji publicznej. Taki dokument urzędowy stanowi dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone w myśl art. 244 k.p.c. Dokument urzędowy musi być sporządzony w odpowiedniej formie. Przepisy o formie zawarte są w prawie administracyjnym, a także w ustawach regulujących

poszczególne rodzaje działalności urzędowej, np. w prawie o notariacie czy w ustawie paszportowej. Natomiast dokumenty inne niż urzędowe zalicza się do dokumentów prywatnych. Te zaś w myśl art. 245 k.p.c. stanowią dowód tego, że osoba, która dokument podpisała, złożyła oświadczenie w nim zawarte. Jak z tego wynika, bardzo istotny jest podpis wystawcy zarówno w dokumencie prywatnym, jak i urzędowym.

Z mocą dowodową, zarówno dokumentów urzędowych jak i prywatnych, mają związek domniemania, z których korzystają dokumenty. Podstawowe domniemanie, wspólne dla wszystkich dokumentów, to domniemanie prawdziwości lub inaczej domniemanie autentyczności. Nie wynika ono bynajmniej z przepisów statuujących dokument urzędowy i prywatny, ponieważ o prawdziwości dokumentu urzędowego czytamy dopiero z art. 252 i 253 k.p.c., a zatem w przepisach ustanawiających możliwość obalenia domniemań łączących się z dokumentami oraz określających ciężar dowodu w takim przypadku. Pozostałe domniemania są osobne dla dokumentu urzędowego i prywatnego. Drugim domniemaniem związanym tylko z dokumentem urzędowym jest założenie zgodności z prawdą tego, co zostało w nim urzędowo zaświadczone, zaś z dokumentem prywatnym łączy się założenie, według którego zawarte w nich oświadczenie pochodzi od tej osoby, która dokument podpisała. To ostatnie jest często w doktrynie niedostrzegane albo mylnie utożsamiane z domniemaniem autentyczności, gdyż jest wymienione całkowicie odrębnie w art. 253 k.p.c. Strona, która zaprzecza autentyczności dokumentu ma obowiązek przeprowadzić dowód jego nieprawdziwości, czyli ma za zadanie wykazać wszelkimi innymi dowodami, że dany dokument jest sfałszowany. Inicjatywa wystąpienia z dowodem przeciwko domniemaniu zgodności urzędowego zaświadczenia z prawdą, a także innym domniemaniom prawnym dotyczącym dokumentów, nie jest pozostawiona tylko stronom, ale przysługuje też sądowi – na zasadach ogólnych.

Wyższość i wyróżnienie dowodu z dokumentów nad innymi środkami dowodowymi jest najbardziej widoczne przy analizie

porównawczej z dowodem z zeznań świadków oraz z przesłuchania stron w świetle przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Przepisy art. 246 i 247 wprowadzają pewne ograniczenia z zeznań świadków i przesłuchania stron w sytuacjach określonych w ich treści. W art. 246 zostało zaznaczone, że jeżeli ustawa lub umowa stron wymaga dla czynności prawnej zachowania formy pisemnej, dowód ze świadków lub z przesłuchania stron w sprawie między uczestnikami tej czynności na fakt jej dokonania jest dopuszczalny w wypadku, gdy dokument obejmujący czynność został zagubiony, zniszczony lub zabrany przez osobę trzecią, a jeżeli forma pisemna była zastrzeżona tylko dla celów dowodowych, także w wypadkach określonych w kodeksie cywilnym, a dokładniej w przypadkach z art. 74 k.c., to znaczy, jeżeli obie strony wyrażą na to zgodę, jeżeli żąda tego konsument w sporze z przedsiębiorcą albo jeżeli fakt dokonania czynności prawnej będzie uprawdopodobniony za pomocą pisma. Przepis art. 247 wyłącza prowadzenie dowodów ze świadków i z przesłuchania stron tylko „przeciwko osnowie lub ponad osnowę dokumentu” w przypadku, gdy nie doprowadzi to do obejścia przepisów o formie zastrzeżonej pod rygorem nieważności i gdy ze względu na szczególne okoliczności sprawy sąd uzna to za konieczne. Osnowę dokumentu stanowi jego treść. „Dowód ponad osnową” zmierza do wykazania, że dokument jest niekompletny, że ponad to, co jest w nim zawarte, złożono oświadczenia, których dokument nie zawiera. „Dowód przeciwko osnowie” zmierza do wykazania oświadczeń woli sprzecznych z treścią dokumentu. Motywem tego przepisu jest przekonanie, że dokument odzwierciedla właściwą i ostateczną wolę stron i zasługuje na pełne zaufanie. Zeznania świadków, obecnych przy rokowaniach i spisaniu dokumentu, nie dają tak wiernego obrazu ostatecznej woli stron jak dokument, bo świadek może mylnie rozumieć znaczenie oświadczeń składanych w toku rokowań, a ponadto pamięć ludzka może zawieść, podczas gdy dokument utrwała bez zmian to, co strony chciały w nim zamieścić i rzeczywiście zamieściły.

Dokumenty należą do najpewniejszych środków dowodowych, o czym świadczą wyniki praktyki sądowej, a tym bardziej arbitrażowej. Nie sposób jest przecenić rolę dokumentu przy dokonywaniu poszczególnych czynności procesowych. Dokonywanie czynności procesowych w formie pism procesowych i sądowych ma całe mnóstwo niepodważalnych zalet. Przede wszystkim chodzi tu o stałe utrwalenie tej czynności. Zawodna pamięć lub złe intencje strony nie są w stanie jej zniekształcić. Tak samo przy ważniejszych czynnościach prawnych między osobami fizycznymi, w których przepisy prawa cywilnego materialnego narzucają wymóg dowodu na piśmie, co nie pozostawia większych wątpliwości przy korzystaniu z takiego dowodu.

Nieprzypadkowo w przepisach kodeksu postępowania cywilnego w pierwszej kolejności zostały uregulowane zagadnienia związane z dowodem z dokumentów. Łatwo się zgodzić z poglądami wielu przedstawicieli doktryny, którzy uważają dowód z dokumentu za najważniejszy środek dowodowy. Twierdzenia w dokumentach są najczęściej niesporne i nie wymagają dalszego postępowania dowodowego. Lista zalet dowodu z dokumentu najbardziej jest widoczna po porównaniu go z innymi środkami dowodowymi. Przede wszystkim należy zaznaczyć, że proces oparty na dokumentach przebiega szybciej i łatwiej niż proces oparty na innych dowodach. Drugą zaletą są koszty procesu opartego na dokumentach. Proces przebiegający na podstawie dokumentów jest o wiele tańszy, aniżeli proces, w którym wymagane było przesłuchanie świadków, wezwanie biegłego aby wystawił opinię lub przeprowadzenie oględzin. Dowód z dokumentu a dokładniej mówiąc jego treść jest trudna do zanegowania i dlatego rzadko zdarza się, aby dążyła do procesu strona, przeciwko której przemawia dokument, a co za tym idzie istnienie dokumentów zmniejsza liczbę procesów. Jak wiadomo dokument trudno jest sfałszować, a za sfałszowanie grożą odpowiednie sankcje, dlatego też bezpieczeństwo tego środka dowodowego jest najwyższe. Następnym argumentem, który przemawia za wyższością dokumentów nad innymi środkami dowodowymi, jest fakt, że w procesie

opartym na dowodach z dokumentów istnieje najmniejsze prawdopodobieństwo pomyłki sędziowskiej. Także posługiwanie się w obrocie dokumentami powoduje, że ewentualny proces toczy się bez udziału osób trzecich, gdyż zbędne jest wzywanie świadków na przesłuchanie lub biegłych w celu wydania opinii. Tym samym proces prowadzony jest dyskretnie i bez większego rozgłosu. W przypadku dowodu z dokumentów, nie ma za bardzo możliwości przekupstwa czy gróźb, które mogą mieć miejsce w przypadku dowodu z przesłuchania świadków, aby ci zmieniali zeznania.

Reasumując, dokument wprowadza czynnik porządkujący do procesu cywilnego. Zapewnia bezpieczeństwo obrotu prawnego oraz prawidłowe funkcjonowanie aparatu sprawiedliwości. Dokumenty to najważniejsze nośniki wiedzy sądu orzekającego o podstawie faktycznej i prawnej rozstrzyganej sprawy, dlatego faworyzowanie ich spośród całej reszty środków dowodowych jest jak najbardziej uzasadnione.